

Άραγε υπάρχει Εκκλησιαστικό Φρόνημα; Ο Εσχατολογικός και Αντιευσεβιστικός Χαρακτήρας της Εκκλησιαστικής Ζωής και εν Χριστώ Κοινωνίας

- **Οι αιόδιμοι π. Γεώργιος Φλωρόφσκι και π. Αλέξανδρος Σμέμαν Ορθοτομούν «Λόγον Αληθείας» σε μια εποχή νοσηράς ατομιστικής και φατριαστικής δήθεν «Θρησκευτικότητας» και αποκομμένης από το μυστήριο της Εκκλησίας «ευσεβιστικής πνευματικότητας»**
- **Το μυστηριακό εν Χριστώ βίωμα της Εκκλησίας ως κοινωνίας προσώπων αποτελεί υπαρξιακή πρόταση αλήκτου ζωής και αιωνιότητος**

Στην Εκκλησία η Χαρά της Πεντηκοστής είναι «αεί ζώσα» εμπειρία και όχι το στιγμιαίο ιστορικό γεγονός, το οποίο εν είδει μουσειακού απολιθώματος αποτελεί αντικείμενο εξ αποστάσεως μελέτης κληρικών ή θεολόγων λαϊκών. Όταν λοιπόν το μυστήριο της Εκκλησίας ως οντολογικό βίωμα και εικόνα της Βασιλείας του Θεού αντιμετωπίζεται ή προσεγγίζεται με κριτήρια αυστηρώς ιστορικά, τυπολατρικά και ακόμη χειρότερα ηθικιστικά, τότε καταντάει στη συνείδηση του χριστεπωνύμου πληρώματος και όχι μόνο να είναι ένα είδος σωματείου, ιδρύματος ή κρατικής προνοιακής υπηρεσίας, ενώ σε πλείστες όσες περιπτώσεις αρχίζουν να φύονται εντός της Εκκλησίας ποικίλα ζιζάνια, όπως φατρίες, παρασυναγωγές, κάστες, οργανώσεις κ.α. Έτσι, παρατηρείται και το ακόμη πιο ανησυχητικό φαινόμενο της μεταλλάξεως της του Χριστού Εκκλησίας σε μια νόθη και κάλπικη Εκκλησία, μιά θλιβερή μάζωξη «αυτόκλητων σωτήρων», οι οποίοι στο όνομα δήθεν της καθαρότητας της Εκκλησίας πράττουν και λένουν παντελώς αυθαίρετα, τα μύρια όσα ψυχοφθόρα, αντιεκκλησιολογικά, αντικανονικά και αντιευαγγελικά. Μετατρέπουν την Εκκλησία του Χριστού σε «προσωπικό τους κτήμα» μέσα σε έναν αρρωστημένο ατομισμό και ηδυπαθή εωσφορικό εγωισμό άνευ προηγουμένου, επειδή παθιασμένα «κόβουν και ράβουν» την Εκκλησία στα μέτρα τους, ενώ ταυτόχρονα αναζητούν απεγνωσμένα οπαδούς και στρατιωτάκια για να θαυμάζουν τα αυθαίρετα και καταστροφολογικά αποφθεγματικά γραφόμενα και λεγόμενά τους. Αρέσκονται μάλιστα να ίστανται στον θρόνο του Χριστού και να ομιλούν δήθεν ως το στόμα του Χριστού

Τέτοια ζοφερά και θλιβερά πρόσωπα μεταβάλλουν την Εκκλησία σε «κομματική παράταξη», επειδή ακριβώς κομματιάζουν, διαιρούν και διχάζουν το εκκλησιαστικό σώμα όντας τα ίδια και οι τυφλωμένοι οπαδοί τους εκτός Σώματος Χριστού, τον οποίο ευχαρίστως στο νοσηρό μυαλό τους καθώς και στην άνυδρη ψυχή τους έχουν αντικαταστήσει ή υποκαταστήσει με τα «εγωιστικά θέλω» τους και τις μετέωρες και ανεργάτιστες φλυαρολογίες της αδάμαστης γλώσσας τους και του άφραγου στόματός τους. Ουδόλως ενδιαφέρονται για την Εκκλησία του Χριστού αφού φαντασιακά οι ίδιοι έχουν ήδη χτίσει την «Εκκλησία» του «εγώ» και των «θέλω» τους, οπότε αυτοϊκανοποιούνται με την δήθεν ευσέβειά τους και την απολυτότητα της δήθεν αλάνθαστης κρίσης και κατάκρισης από μέρους τους επί πάντων και πασών. Αυτό όμως το φανταστικό τέρας που πλάθουν και μεταπλάθουν ως

«προσωπική και εγωιστικά ατομική Εκκλησία», με τον Χριστό στο περιθώριο και τα «εγώ και θέλω» τους στο προσκήνιο, πολύ απλά δεν είναι Εκκλησία, αλλά μια φαιδρή απάτη, πλάνη και οικτρά κακόγουστη καρικατούρα της αληθούς εν Χριστώ Εκκλησίας.

Ο π. Αλέξανδρος Σμέμαν αναφερόμενος στον μέγα πειρασμικό κίνδυνο της απορρίψης της χάριτος και δωρεάς του Θεού από τον τυφλωμένο άνθρωπο και της ταυτόχρονης θεοποιήσεως του υπερτροφικού «εγώ» και των εγωϊστικών και ανικανοποίητων «θέλω» του, νουθετεί κατά πάσης προσοχής ότι: *«Νόμος της Εκκλησίας είναι να δίνεσαι σ' αυτό που είναι δεδομένο, να μην αναζητάς το δικό σου. Τα πάντα είναι ήδη τετελεσμένα, εκπληρωμένα, δεδομένα. Κύρια εντολή της Εκκλησίας στον κόσμο είναι να μας ανακαλύψει και να προσφέρει αυτό που έχει ήδη δοθεί.*

Ο κίνδυνος είναι ν' αγαπάς την Εκκλησία κάπως χωριστά από τον Χριστό. Δυστυχώς, υπάρχει πολύ περισσότερη απ' αυτό το είδος αγάπης απ' ό,τι θα περίμενε κανείς. Αλλά η Εκκλησία είναι ο Χριστός, η ζωή Του, η δωρεά Του.

Το ν' αναζητάς στην Εκκλησία οτιδήποτε άλλο εκτός από τον Χριστό (που σημαίνει ν' αναζητάς τον εαυτό σου και τα δικά σου συμφέροντα), οδηγεί αναπόφευκτα στον πειρασμό, στην παραμόρφωση και τελικά στην αυτοκαταστροφή».

Κατά τους εσχάτους καιρούς και χρόνους έχουν εμφανισθεί πολλοί τέτοιοι «αυτόκλητοι σωτήρες», δημόσιοι κριτές και κατήγοροι, οι οποίοι δυστυχώς σέρνουν στο σκότος της προσωπικής τους αβύσσου και πολλούς άλλους βαυκαλιζόμενοι και αφειδώς υποσχόμενοι την σωτηρία των ψυχών, τον μεταθανάτιο παράδεισο και την ουράνια αντιμισθία. Απατεώνες και πλάνοι ως πλανώμενοι οι ίδιοι οδηγούν στην απώλεια και τους πολλάκις ανυποψίαστους, καλοπροαίρετους και άδολους οπαδούς τους. Ουδόλως αναφέρομαι βέβαια στους ενσυνείδητους στρατολογημένους κράχτες τους...

Στην Εκκλησία του Χριστού ο άνθρωπος δεν είναι «ξένο σώμα» ούτε η Εκκλησία αποτελεί τιμωρητικό κάτεργο και φυλακή για τον άνθρωπο, ο οποίος με κεκαθαμένο και απαθή νου, αγαθή προαίρεση, αβίαστα και ελεύθερα, μπορεί να βιώσει την χαρά και την ευφροσύνη της Εκκλησίας στην οποία είναι ζωντανό οργανικό μέλος, επειδή είναι πρωτίστως εγκεντριζόμενος στο ζωογόνο και ζωοποιό σώμα του Αναστάσαντος Χριστού. Η Εκκλησία είναι η «αεί ούσα» χαρά της Αναστάσεως, η Βασιλεία του Θεού όπου «ουκ έστι πόνος ή θλίψις ή στεναγμός, αλλά ζωή ατελεύτητος». Συνεπώς, αποτελεί τραγική και κίβδηλη παραποίηση και αλλοίωση της οντολογίας και φύσεως της Εκκλησίας, η οποία είναι το «πατρικό σπίτι» του ανθρώπου, «ο οίκος του Πατρός», κατά τον αοίδιμο π. Γεώργιο Φλωρόφσκι, όταν οι διάφοροι τυχάρπαστοι κληρικοί και λαϊκοί ως δήθεν «αυτόκλητοι σωτήρες» και «αλάθητοι κυνοφρουροί» αρέσκονται να εμφανίζουν την Εκκλησία με το προσωπείο του κριτή, του δυνάστη, του καταπιεστή σατράπη, επειδή έτσι οι ίδιοι νοσηρώ το τρόπο ικανοποιούν τα εσωτερικά ψυχονευρωτικά τους συμπλέγματα (complex), τις ανασφάλειες και τα πολυποίκιλα σύνδρομα της αρρωστημένης ψυχικής και πνευματικής τους καταστάσεως. Στην Εκκλησία δεν υπάρχει και δεν πρέπει να υπάρχει ουδέ ο ελάχιστος χώρος για φόβο, τρόμο, καταπίεση, ανελευθερία, μιζέρια, κατήφεια, ψευδοθητική και τυπολατρία μπολιασμένη με την εωσφορικά εγωϊστική υποκρισία της θρησκευτικότητας, πνευματικότητας και «ευσεβιστικής καθαρότητας», επειδή ακριβώς η Εκκλησία ως «οίκος του Πατρός» και «οίκος αγάπης Χριστού», είναι ζωή και Ανάσταση, φως και ελπίδα, χαρά

και ευφροσύνη, προοπτική αιωνιότητας, αφθαρσίας και αθανασίας εν Χριστώ Ιησού, ο οποίος καταργεί τα παντός είδους φόβητρα και τους πάσης μορφής εμφανείς ή αφανείς καταναγκασμούς.

Με πολύ εύστοχο θεολογικό - γνήσια εκκλησιολογικό - λόγο ο αοίδιμος π. Γεώργιος Φλωρόφσκι οριοθετεί με σαφήνεια ότι: *«...Εις την Εκκλησίαν, τον «οίκον του Θεού», δυνάμει και ενεργεία και χάριτι του Παναγίου Πνεύματος πραγματοποιείται και συνεχίζεται η σωτηρία, ο αγιασμός, η θέωσις της κτίσεως... κατά συνέπειαν μόνον εν τη Εκκλησία, εκ της Εκκλησίας και διά της Εκκλησίας μας αποκαλύπτεται η οδός της Χριστιανικής ευσεβείας και γνώσεως, δεδομένου ότι ο χριστιανισμός δεν είναι μιά διδασκαλία, που θα μπορούσε κανείς να αποκτήσει μετά μίαν ωρισμένην εξωτερικήν φύσεως εκπαίδευσιν, αλλά ζωή, εις την οποίαν πρέπει να μετάσχωμεν ουσιωδώς και είναι δυνατόν να την αποκτήσωμεν μόνον αν πράγματι γεννηθώμεν από την Πηγήν της ζωής. Το να «γνωρίζη» κανείς τον Χριστιανισμόν, και να έχει ένα «χριστιανικόν τρόπον του σκέπτεσθαι» είναι κάτι το ολίγον και ανεπαρκές. Χρειάζεται να ήμεθα «Χριστιανοί», να ζώμεν εν Χριστώ. Αλλ' αυτό μπορεί κανείς να το κατορθώση, μόνον αν ζη εν τη Εκκλησία. Ο Χριστιανισμός είναι εμπειρία.*

Εις το σύνολόν της η Χριστιανική διδασκαλία είναι -ως προς την προέλευσίν της - πρωτίστως «διδασκαλία της Εκκλησίας», δηλ. περιγραφή της Εκκλησίας περί της εις Αυτήν εμπειριστευμένης «παρακαταθήκης της πίστεως».

Όταν λοιπόν λείπει η ζώσα μυστηριακή εμπειρία της Εκκλησίας από την ζωή των ανθρώπων, οι οποίοι ενώ καυχώνται ότι είναι «της Εκκλησίας», εντούτοις δεν εγκεντρίζονται στο ζωντανό εκκλησιαστικό σώμα που είναι ευχαριστιακή σύναξη «επί το αυτό», αλλά αυτονομούνται αυθαίρετα, διχαστικά και διαιρετικά ως «παρεκκλησία», παρασυναγωγή και φατρία εντός της Του Χριστού Εκκλησίας, τότε αρχίζει η αλλοίωση, η τραγική «μετάλλαξη» του εκκλησιαστικού φρονήματος. Απωλέσαμε δυστυχώς το εσχατολογικό και μυστηριακό εν Χριστώ βίωμα από την ζωή μας, επειδή αρνούμαστε εγωιστικά και πεισμαστικά να πολιτευόμεθα ως Χριστιανοί με γνήσιο εκκλησιαστικό φρόνημα, το οποίο, όπως αναφέρει ο αοίδιμος π. Αλέξανδρος Σμέμαν, βίωναν σε απόλυτο βαθμό οι πρώτοι Χριστιανοί επιθυμούντες την ένωσή τους με τον Αναστάνα Χριστό και όχι τον εγωιστικά ατομικό αυτοφωτισμό τους. Γράφει δε χαρακτηριστικά: *«Για τους πρώτους χριστιανούς, το σώμα του Χριστού βρισκόταν πάνω στην αγία Τράπεζα επειδή αυτός ήταν ανάμεσά τους. Για τους σύγχρονους χριστιανούς, ο Χριστός βρίσκεται εδώ επειδή το σώμα Του βρίσκεται πάνω στην αγία Τράπεζα. Φαίνεται σαν κάτι το ανάλογο, αλλά στην πραγματικότητα υπάρχει μιά ουσιώδης διαφορά ανάμεσα στους πρώτους Χριστιανούς και σε μας. Γι' αυτούς τα πάντα βρίσκονταν στη γνώση του Χριστού, στην αγάπη γι' Αυτόν. Για μας, όλα βρίσκονται στην επιθυμία μας να φωτιστούμε. Οι πρώτοι Χριστιανοί προσήρχοντο στη θεία κοινωνία για ν' ακολουθήσουν τον Χριστό, ενώ τώρα ο Χριστός δεν είναι ο μοναδικός λόγος συμμετοχής στη θεία κοινωνία».*

Η τραγική απουσία εκκλησιαστικού φρονήματος παραμορφώνει τις έννοιες και τις λέξεις, ενώ παράλληλα οι άνθρωποι που επιθυμούν να είναι εντός του εκκλησιαστικού σώματος, αποπροσανατολίζονται ενδιαφερόμενοι και μεριμνώντες για τα επουσιώδη του εκκλησιαστικού περιθωρίου και αδιαφορούν για τα ουσιώδη, ήτοι την εν Χριστώ σωτηρία τους και την μετά του Αναστάνα Χριστού πλήρη και απόλυτη ένωσή τους. Έτσι, ο λόγος

οικοδομής και αγάπης δίνει την θέση του στον καταγγελτικά εισαγγελικό λόγο της κρίσεως και κατακρίσεως των άλλων, η χαρά της Αναστάσεως μεταμορφώνεται σε σοβαροφάνεια και σεμνοτυφία μιάς απροσδιόριστης και σίγουρα όχι ορθόδοξης δήθεν ευσέβειας, η ελίδα της αιωνίου ζωής λογίζεται ως «ψιλά γράμματα» ουτοπικών και αφελών προσεγγίσεων, και η ελευθερία του ανθρωπίνου προσώπου μέσα στην εκκλησιαστική ζωή, επειδή θεωρείται αιρετική, προκλητική, ασεβής και «ηθικά σκανδαλώδης», θα πρέπει να αναιρεθεί, να αποβληθεί και γιατί όχι για κάποιους ακόμη και να αφανισθεί ολοτελώς. Αντιμέτωπος με αυτή την θλιβερή εκκλησιαστική πραγματικότητα και παθογένεια ο π. Αλέξανδρος Σμέμαν θέτει τον δάκτυλο «επί τον τύπον των ήλων» και άνευ προσωπίου και «διπλωματικής γλώσσας» γράφει κατ' αλήθειαν τα εξής: *«Η παρουσία μας στην Εκκλησία πρέπει να είναι απελευθερωτική. Αλλά με τον σύγχρονο ρυθμό της Εκκλησίας, η εκκλησιαστική ζωή δεν απελευθερώνει, αλλά περιορίζει, υποδουλώνει, και αδυνατίζει τον άνθρωπο. Αρχίζουμε να ενδιαφερόμαστε για το Παλαιό και Νέο Ημερολόγιο, για το τι κάνουν οι επίσκοποι, προσλαμβάνουμε ένα είδος γλοιώδους γλυκύτητας. Μεγάλο μέρος από την επονομαζόμενη πνευματική γραμματεία έχει αμφίβολη ποιότητα. Αντί να διδάσκουμε τους ανθρώπους να κοιτάζουν τον κόσμο μέσα από την όραση της Εκκλησίας, αντί να μεταμορφώνουμε την εικόνα που έχει ο άνθρωπος για τον εαυτό του και τη ζωή του, αισθανόμαστε υποχρεωμένοι - για να είμαστε «πνευματικοί» - να ντυθούμε μ' έναν απρόσωπο, λερωμένο «χιτώνα ευσεβείας». Ο άνθρωπος, αντί να γνωρίζει τουλάχιστον πως υπάρχει χαρά, φως, νόημα, αιωνιότητα, εκνευρίζεται, γίνεται στενόμυαλος, αδιάλλακτος και συχνά απλώς μικρόψυχος. Ούτε καν μετανοεί γι' αυτό, επειδή όλα προέρχονται από την «εκκλησιαστικότητα», ενώ το νόημα της πίστης συνίσταται μόνο στην πλήρωση της ζωής με φως, στην αναφορά της στον Θεό, στην μεταμόρφωση της ζωής σε σχέση με τον Θεό».*

Η Εκκλησία ως εικόνα της Βασιλείας του Θεού δεν είναι τίποτε άλλο παρά «σύναξη» και «ένωση» εν Χριστώ πάντων των ζώντων μελών που μετέχουν στην ευχαριστιακή συγκρότηση του εκκλησιαστικού σώματος. Σύμφωνα λοιπόν με τον π. Γεώργιο Φλωρόφσκι *«η Εκκλησία είναι μία, τρόπον τινά, μηδέποτε διαλυομένη λαϊκή συνέλευσις του γεννηθέντος άνωθεν νέου λαού των κλητών πολιτών της επουρανίου Ιερουσαλήμ».* Έτσι το σώμα του Χριστού είναι το συνηγμένο σώμα του λαού και η σύναξη εν ευχαριστία του λαού αποτελεί την απόλυτη έκφραση ενότητας με τον Αναστάντα Χριστό ως ενιαίου και αδιαιρέτου σώματος μέσα στην εν Εκκλησία οντολογία της Βασιλείας του Θεού. Τούτο με έμφαση υπογραμμίζεται από τον π. Γεώργιο Φλωρόφσκι, ο οποίος αναφέρει ότι: *«ιστορικώς το μυστήριο της θείας ευχαριστίας ήταν πάντοτε το κέντρον της ευλαβείας των αρχαίων χριστιανών και μυστικώς είναι πάντοτε το κέντρον της ζωής της Εκκλησίας. Η πληρότητα της παρουσίας του Θεού εδώ φθάνει εις τον μέγιστον βαθμόν της δυνάμεώς της... οσάκις λοιπόν τελείται η θεία ευχαριστία ουσιούται και αποκαλύπτεται το μυστήριο της ενότητας της Εκκλησίας, διά δε της κοινωνίας και όχι απλώς συμβολικώς ή νοερώς, οι πιστοί ενώνονται εις το εν και καθολικόν σώμα».*

Στην σύγχρονη εποχή ακούμε κηρύγματα και μελετούμε ποικίλα αυτοπροσδιοριζόμενα ή αυτοχαρακτηριζόμενα ως «πνευματικά» κείμενα, που όμως εγκλωβίζουν την Εκκλησία στην κτιστή ιστορική διάσταση και φύση της, ενώ απολύτως καμμία εσχατολογική προσέγγιση δεν επιχειρούν να εμφυτεύσουν στους καταπιεζόμενους από το άχθος της κτιστής ιστορικότητας ανθρώπους, αφού αποσιωπούν μιά οντολογική αλήθεια, ότι δηλαδή το

ιστορικό γίνεσθαι μέσα στην Εκκλησία μεταμορφώνεται θραύοντας τα δεσμά του κτιστού χωροχρόνου, ο οποίος ερμηνεύεται και βιούται διαφορετικά μέσα από την εσχατολογική διάσταση της Εκκλησίας ως Βασιλεία του Θεού.

Πόσο εύστοχα διατυπωμένα ο π. Αλέξανδρος Σμέμαν πασχίζει να ενσπείρει το εσχατολογικό μήνυμα της Εκκλησίας στους ανθρώπους προβάλλοντας την «άλλη διάσταση του χρόνου» μέσα στην μυστηριακή ζωή της Εκκλησίας, η οποία είναι η υπερχωροχρονική άκτιστη Βασιλεία του Θεού, διδάσκοντας ότι: *«η δίψα γι' απομόνωση, ειρήνη, ελευθερία, είναι δίψα για την απελευθέρωση του χρόνου από τα βαριά νεκρά σώματα, απ' τη βιασύνη. Δίψα για μεταμόρφωση του χρόνου σ' αυτό που θα έπρεπε να είναι - σε δοχείο, σε ποτήρι της αιωνιότητας. Η λειτουργία είναι η μεταστροφή του χρόνου, η πλήρωσή του με αιωνιότητα. Υπάρχουν δύο ασυμβίβαστοι τύποι πνευματικότητας: η μία που αγωνίζεται ν' απελευθερώσει τον άνθρωπο από τον χρόνο (Βουδισμός, Ινδουισμός, Νιρβάνα, κλπ.)· η άλλη που αγωνίζεται ν' απελευθερώσει τον χρόνο. Στη γνήσια αιωνιότητα, τα πάντα είναι ζωντανά. Το όριο και το πλήρωμα: όλος ο χρόνος, όλη η ζωή βρίσκονται μέσα σε κάθε στιγμή...».*

Ο ίδιος υπογραμμίζει ότι αυτή η γνήσια αιωνιότητα υπάρχει ως βιωματική εμπειρία και υπαρξιακή πρόταση ζωής μέσα στην Ορθοδοξία, *«...επειδή στην Ορθοδοξία δεν παραβλέπεται καμιά από τις ουσιώδεις διαστάσεις της δημιουργίας, ούτε ο κόσμος, ούτε ο άνθρωπος στη μοναδικότητά του (ανθρωπολογία), ούτε η ιστορία, ούτε η εσχατολογία. Τα πάντα συνδέονται σ' ένα όλο, έτσι ώστε κανένα από τα επιμέρους στοιχεία να μην εκπίπτει...».*

Αναφερόμενος στο δίπολο «Ιστορία - Εκκλησία» ο π. Αλέξανδρος Σμέμαν λύνει το εκ πρώτης όψεως δυσεπίλυτο αυτό ζήτημα προσφέροντας την εσχατολογική διάσταση των πραγμάτων, που τόσο τραγικά λείπει ως υπαρξιακή επέκεινα της ιστορίας και του τάφου πρόταση ζωής μέσα στην σύγχρονη εκκλησιαστική πραγματικότητα έργων και λόγων. Γράφει δε σχετικά επ' αυτού, ότι: *«Η Εκκλησία δεν διαθέτει ιερή ιστορία, με τον τρόπο που τη διαθέτει η βιβλική ιστορία. Η διδασκαλία μας, όταν απομονώνει την Εκκλησιαστική ιστορία και παραμορφώνει έτσι την ίδια τη διδασκαλία για την Εκκλησία, την ίδια την κατανόηση της ουσίας της. Υπάρχει κάτι εκεί που χρειάζεται διόρθωση, αλλά πώς;...».*

Η βασική συνταγή είναι ίδια: η εσχατολογική. Η εκκλησία είναι η παρουσία στον χρόνο και στην ιστορία του αγίου και του ιερού. Τα πάντα στο χώρο και στην ιστορία σχετίζονται με τη Βασιλεία του Θεού και αποτιμώνται με βάση αυτή τη σχέση. Η ζωή της Εκκλησίας πάντα «κρύπται συν τω Χριστώ εν τω Θεώ». Η Εκκλησία δεν ζει με την ιστορία αλλά με τη Βασιλεία του Θεού. Τα ιστορικά γεγονότα της Εκκλησίας - όπως οι Οικουμενικές Σύνοδοι - είναι σημαντικά στον βαθμό που αποτελούν μιάν απάντηση στον κόσμο, μιά επιβεβαίωση της σωτηρίας και της μεταμόρφωσης.

Μόλις απολυτοποιηθούν, μόλις αποκτήσουν μια αξία Per se (αντάξια) και όχι σε σχέση με τον κόσμο, μ' άλλα λόγια, μόλις τα μεταμορφώσουμε σε ιερή ιστορία, τους αποστερούμε τη γνήσια αξία και το νόημά τους...».

Όταν η Εκκλησία αντί να δίδει διέξοδο αιωνιότητος και μεταθανατίου ζωής εν Χριστώ Αναστάντι, εγκλωβίζεται και η ίδια, λόγοις και έργοις, στα στεγανά της εφήμερης γήϊνης πραγματικότητας του χωροχρόνου, τότε το μήνυμά της ατροφεί και είναι άνυδρο, ανούσι-

ο, άοσμο και άγευστο για τον σύγχρονο άνθρωπο, ο οποίος θεοποιεί την ύλη και λειτουργεί ως καταναλωτική μηχανή χωρίς να έχει όρια και προοπτική αιωνιότητας. Γι' αυτό ο π. Αλέξανδρος Σμέμαν επιμένει να υπογραμμίζει ότι: *«...απίστευτη σύγχυση επικρατεί στο συνειδητό ή στο υποσυνείδητο των Χριστιανών. Είναι δύσκολο να φανταστεί κανείς τί μπορούν να προσφέρουν οι Χριστιανοί στον σύγχρονο κόσμο. Ο Χριστιανισμός (ή μάλλον ο Χριστός) δεν είναι φτιαγμένος για τον σύγχρονο κόσμο, αλλά για τον αιώνιο και αμετάβλητο που βρίσκεται μέσα στον άνθρωπο. Διαπράττουμε ένα τραγικό αμάρτημα όταν συμφωνούμε με τους συγχρόνους μας, οι οποίοι αρνούνται την ίδια την ύπαρξη του αιώνιου, ή όταν αντιλαμβανόμαστε τα πάντα με ιστορικές και μεταβλητές κατηγορίες σκέψης».*

Στην πρώτη, την αρχαία, Εκκλησία των πρώτων χριστιανικών χρόνων, το εσχατολογικό βίωμα, η εν Χριστώ εμπειρία της όντως εσχατολογικής διαστάσεως της Εκκλησίας ως Βασιλείας του Θεού ήταν «αεί ζώσα» μετοχή, μέθεξη και κοινωνία στην μέσα ευχαριστιακή κοινότητα και σύναξη των ζώντων μελών του Κυριακού σώματος σε αντίθεση με το σήμερα, όπου κυριαρχεί η ενίοτε απροσδιόριστη, νεφελώδης - πάντως όχι ορθόδοξη - ατομιστική εγωιστική δήθεν «πνευματικότητα» και «ηθικιστική ευσέβεια» (ευσεβισμός), επειδή ο καθένας αυθαίρετα και με την απολυτότητα του «προσωπικού του αλαθήτου», αντιλαμβάνεται, ερμηνεύει, αποδέχεται και βιώνει την εκκλησιαστική ζωή, το μυστήριο της Εκκλησίας. Επειδή δυστυχώς ακόμη και στην Εκκλησιαστική ζωή - ίσως κυρίως σε αυτή - ως μη όφειλε, κυριαρχεί το αυτονόητο «εγώ» μας, η απολυτοποιημένη και ενίοτε αυθαίρετη «προσωπική μας αλήθεια», γεγονός το οποίο γεννά την αποσπασματικότητα και το κομμάτιασμα της Ορθοδοξίας, ο π. Αλέξανδρος Σμέμαν αντιδρά τονίζοντας με έμφαση ότι αγωνίζεται να υπερβεί *«...τον χαρακτήρα της αποσπασματικότητας, το κομμάτιασμα της Ορθοδοξίας στον χρόνο και στον χώρο, τη ροή της σε πολλά διαφορετικά μικρά ρεύματα αντί σε μια κοινή κοίτη... η τραγωδία είναι πως κάθε κομμάτι επιθυμεί να είναι το όλον - η όλη Ορθοδοξία - και πολεμά με λύσσα τα άλλα. Ο καθένας αντιλαμβάνεται τον Χριστό μόνο μέσα από τη δική του εμπειρία, το δικό του όραμα. Κανείς δεν βλέπει τους περιορισμούς του, τον δικό του σχετικό χαρακτήρα εν Χριστώ...».*

Στο ίδιο πλαίσιο σκέψεως ο π. Αλέξανδρος Σμέμαν αναφερόμενος σε αυτή την νοσηρή εκκλησιαστική κατάσταση, η οποία αποκαλύπτει πασιδήλως την τραγική έλλειψη γνήσιου Ορθόδοξου Εκκλησιαστικού φρονήματος, διατυπώνει καθαρό ορθόδοξο λόγο, διδαχή εκκλησιολογική, που όμως δεν είναι τόσο αυτονόητη στην σύγχρονη εκκλησιαστική ζωή και πραγματικότητα. Υπογραμμίζει δε χαρακτηριστικά τα εξής: *«Αν η Ορθοδοξία είναι η αλήθεια για τη Βασιλεία του Θεού, τότε θα νικήσει. Η πρώτη Εκκλησία νικούσε μόνο μέσα από την εσχατολογική χαρά, την αναμφισβήτητη εμπειρία της Βασιλείας που έρχεται εν δυνάμει, με την αίσθηση και το όραμα της «αυγής μυστικής ημέρας».* Για την τεράστια πλειοψηφία των Ορθοδόξων, αυτό ακούγεται σχολαστικό και αφηρημένο. Γι' αυτούς η μόνη εναλλακτική λύση στο «σώμα και στο αίμα», στον συγκεκριμένο ορθόδοξο δρόμο, στη λογικότητα, βρίσκεται στην απελευθερωμένη πνευματικότητα που είναι αρκετά ατομοκρατική...».

Σε άλλο σχετικό σημείο ο ίδιος επιχειρεί με πόνο ψυχής να αφυπνίσει την συνείδηση των τυπολατρικά «θρησκευόμενων» και να ανατρέψει την νοσηρή θρησκευοποίηση του εσχατολογικού βιώματος της Εκκλησίας, το οποίο πνίγεται μέσα στο απόλυτο «θρησκευτικό εγώ» του καθενός, επισημαίνοντας, ότι *«τα πάντα μιλούν για την Βασιλεία του Θεού και*

για τη χαρμόσυνη ελευθερία που λάμπει στον κόσμο μέσα από τη Βασιλεία. Ελευθερία, πρώτα απ' όλα από τη θρησκεία, από την καταθλιπτική θρησκευτική «ομαδοποίηση»... οδυνηρές εξομολογήσεις, οδυνηρή στροφή των θρησκευόμενων στον εαυτό τους, οδυνηρός πόθος για το «ιερό». Συνεχίζω να σκέφτομαι πως αν οι άνθρωποι έβλεπαν αυτό που ολοκληρώθηκε τότε στην Ιερουσαλήμ - αν το έβλεπε στο βάθος του, στην αιωνιότητά του και «εις τους αιώνες των αιώνων»-, θα απελευθερώνονταν απ' αυτό το «εγώ» που τόσο οδυνηρά αναπτύσσεται στο κέντρο της θρησκευτικότητας».

Το πόσο τραγικά έχει αποϊεροποιηθεί η εκκλησιαστική ζωή ως βιωματική εν Χριστώ μετοχή, κοινωνία και μέθεξη των ανθρώπων στο μυστήριο της Εκκλησίας λόγω ενός άκρατου ρηχού συναισθηματισμού και επίπλαστου ευσεβισμού, που ενίοτε είναι τα συνακόλουθα ενός τυφλού φανατισμού και μιάς εγωπαθούς απολυτοποιήσεως γνωμών και προκαταλήψεων περί Εκκλησίας, υπογραμμίζεται με αληθή πόνο ψυχής από τον π. Αλέξανδρο Σμέμαν, ο οποίος άνευ λεκτικών περιστροφών γράφει τα εξής: «...πώς να το πω - δεν αρέσει στους ανθρώπους της Εκκλησίας να είναι πιστοί στην Εκκλησία. Θέλουν η Εκκλησία να είναι πιστή σ' αυτούς, να εκπληρώνει τις ανάγκες τους, έτσι ώστε αυτοί που αγαπούν την ουσία της Εκκλησίας ν' αναγκάζονται ν' υποφέρουν από την Εκκλησία...».

Και σ' αυτό το σημείο εύστοχα παρατηρεί σχεδόν εξομολογούμενος ότι: «ταυτότητα πίστεως, χριστιανισμός, εκκλησία με ευσέβεια, με κάποια συναισθηματική και φανατική θρησκευτικότητα. Έχω τόσο κουραστεί από τις συζητήσεις για τους κανόνες, την πνευματικότητα, και απ' όλο αυτόν τον φόβο, τη δουλεία, την πλήξη. Ζωή εν αφθονία, η Βασιλεία του Θεού που την έχουμε κατεβάσει στο επίπεδο μιάς ευσεβούς βαριεστιμάρας. Πίσω απ' όλα αυτά ένα ατέλειωτο ενδιαφέρον για τον εαυτό μας, για την πνευματικότητά μας. Γιατί άραγε αυτή η θρησκευτικότητα να είναι τόσο ελκυστική σε τόσο πολλούς ανθρώπους;».

Πολλές φορές συναντούμε τους λεγομένους «ανθρώπους της Εκκλησίας» και αντί να λάμπουν τα πρόσωπά τους από το φως και την χαρά που ενυπάρχουν ως εν Χριστώ οντολογικό βίωμα μέσα στην εκκλησιαστική ζωή, εντούτοις βλέπουμε μιά κατήφεια και σοβαροφάνεια, μια σεμνοτυφία και έλλειψη ανθρώπινης εκφραστικότητας, ώστε ο καθένας, ο τρίτος, τον οποίο οι ίδιοι χαρακτηρίζουν ελαφρά τη καρδία ως τον «εκτός Εκκλησίας, να διερωτάται, εάν όντως υπάρχει χαρά και φως στην ζωή των Χριστιανών ή φόβος και καταπίεση. Ο π. Αλέξανδρος Σμέμαν επιμένει στην πνευματική και μεταμορφωτική δύναμη της εν Χριστώ χαράς γράφοντας με έντονο λυρισμό, ότι: «...Σκέφτομαι πως ο Θεός θα συγχωρήσει τα πάντα εκτός από την έλλειψη χαράς. Το ότι ξεχνάμε πως ο Θεός δημιούργησε και έσωσε τον κόσμο. Η χαρά δεν είναι ένα από τα «συστατικά» του Χριστιανισμού, είναι όμως ο τόνος του Χριστιανισμού που διαπερνά τα πάντα - πίστη και όραμα. Όπου δεν υπάρχει χαρά, ο χριστιανισμός γίνεται φόβος και συνεπώς βασανιστήριο... η χαρά... μπορεί να προέρχεται μόνο από τον Θεό, μόνον «άνωθεν» - όχι μόνο η χαρά της σωτηρίας, αλλά και η σωτηρία ως χαρά. Σκεφτόμαστε - κάθε Κυριακή μας δεξιώνεται ο Χριστός, στο τραπέζι του, «εν τη Βασιλεία του»... ο Θεός έσωσε τον κόσμο με χαρά... παντού κάποια ανησυχία, κάποια ανισόρροπη αναζήτηση, σαν να μην υπάρχει χαρά από την παρουσία του Θεού, χαρά από την πίστη. Αυτό που λείπει είναι η «ειρήνη και χαρά εν Πνεύματι Αγίω» και όλη η προσοχή πέφτει αλλού - υπερηφάνεια, αυτοδικαίωση, επιθυμία να σώσουμε και να διδάξουμε, απουσία ταπείνωσης... η ευσέβεια μπορεί να γίνει, και συχνά γίνεται, μικρόψυχη και η προσευχή εγωκεντρική. Το ίδιο ερώτημα γεννιέται και για τον θησαυρό της καρδιάς, τη χα-

ρά. Δίχως χαρά η ευσέβεια και η προσευχή είναι δίχως χάρη, αφού η δύναμή τους βρίσκεται στη χαρά. Έτσι είναι αδύναμες. Οι άνθρωποι θέλουν απαντήσεις, ειρήνη, νόημα από τη θρησκεία, και το νόημα αυτό είναι η χαρά... Τα πάντα ζουν σ' αυτό το φως. Τα πάντα είναι αυτό το φως! Η Εκκλησία στην ουσία της, στο φως της, δεν πρέπει να περιορίζει αλλά να διευρύνει, να μην υποτάσσει αλλά να απελευθερώνει. Αυτή η ουσία της Εκκλησίας, αυτό το φως είναι η ζωή μας».

Πόσο τραγικά φτωχός έχει καταντήσει ο περί του μυστηρίου της Εκκλησίας «σύγχρονος θεολογικός λόγος», όταν ακούμε και διαβάζουμε τα μύρια όσα περί της Εκκλησίας, αλλά ωσάν να υπάρχει ένας φόβος, μιά ανασφάλεια, ένα σύμπλεγμα (complex) δειλίας και αυτοσυστολής, δεν ακούμε ξεκάθαρα το αυτονόητο, ότι δηλαδή η Εκκλησία ως ευχαριστιακή σύναξη εν Χριστώ «επί το αυτό» είναι, ναι είναι, χωρίς αστερίσκους, παραπομπές και υπό αίρεση κρίσεις, η εικόνα της Βασιλείας του Θεού, όπως σε περισπούδαστες θεολογικές και δη εκκλησιολογικές μελέτες του Σεβ. Μητροπολίτου Γέροντος Περγάμου Ιωάννου Ζηζιούλα έχει ορθοτομηθεί αψευδώς και θεοπνεύστως. Τούτο με απόλυτο θεολογικό εκκλησιολογικό λόγο διατυπώνεται και από τον π. Γεώργιο Φλωρόφσκι, ο οποίος γράφει ότι: «Οι πιστοί Σώμα Χριστού γίνονται διά της Θείας Ευχαριστίας. Έτσι η Ευχαριστία είναι «το μυστήριον της Εκκλησίας», «μυστήριον συνάξεως», «μυστήριον κοινωνίας». Η Ευχαριστιακή Σύναξις δεν είναι απλώς «πνευματική» ή «ηθική» ενότης. Δεν είναι απλώς μία ενότης βιωμάτων, βουλήσεως, αισθημάτων. Είναι κάτι περισσότερο: μία ενότης ουσιαστική και οντολογική, και πραγματοποιείται μόνον με την οργανικήν εν Χριστώ ζωήν. Και πράγματι. Ακόμη και η μορφή του Σώματος αυτού δείχνει το οργανικώς αδιάκοπον της ζωής του. Η ζωή, που είναι μία και θεανθρωπίνη, φανερώνεται εις τους πιστούς αναλόγως της δυνάμεως και του μέτρου της ενώσεώς τους με τον Χριστόν, η οποία όμως είναι αποτέλεσμα της κοινωνίας του μυστηρίου τούτου, δηλαδή της ενώσεώς τους με το Πνεύμα, διότι αυτό είναι το «ζωοποιούν»... Με την ευχαριστίαν η απομόνωσις του ανθρώπου αίρεται. Οι πιστοί γίνονται «συμμέλη» Χριστού, και συνεπώς «συμμέλη» αλλήλων. Έτσι οικοδομείται η νέα καθολική ανθρωπότης, το Γένος των Χριστιανών. Ο Όσιος Συμεών ο Νέος Θεολόγος λέγει: «Όλοι μαζί είμεθα ο εις Χριστός, δηλ. ένα Σώμα με πολλά μέλη» ...Με την ευχαριστίαν γίνεται αισθητόν το πλήρωμα της Εκκλησίας, δηλ. η τελεία εκείνη ενότης της Εκκλησίας, που προσδοκώμεν εις τον μέλλοντα αιώνα... η Ευχαριστία είναι μία, κατά την Επαγγελίαν του Σωτήρος, «πρόληψις», μία «αρχή της Αναστάσεως»... Είναι η ελπίς και το εχέγγυον της Αναστάσεως, «ο αρραβών της μελλούσης ζωής και Βασιλείας».

Ο ίδιος ο π. Γεώργιος Φλωρόφσκι υπογραμμίζει ότι η Ευχαριστία είναι μια οντολογική αποκάλυψη «εν Χριστώ και εν τη Εκκλησία», δηλαδή περί του Χριστού και της Εκκλησίας, οπότε δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι η Ευχαριστία είναι περισσότερο δοξολογία παρά ικεσία και εξ αυτού έλαβε και το όνομα «Ευχαριστία».

Στο ίδιο εκκλησιολογικό πλαίσιο και ο π. Αλέξανδρος Σμέμαν επισημαίνει με έμφαση ότι: «Εν Χριστώ, ο σκοπός είναι η Βασιλεία του Θεού που μας έχει αποκαλυφθεί με τα μέσα: Αυτός, ο ίδιος, η ζωή Του... Στο κέντρο όμως της Εκκλησίας είναι η Ευχαριστία. Όλο το νόημα της Ευχαριστίας βρίσκεται στο να τινάζει συνεχώς το καθετί από τα μέσα, με το να το αναφέρει όχι μόνο στο υπερβατικό, αλλά στον Χριστό και στη Βασιλεία Του...».

Όλη η κτιστή δημιουργία μεταμορφώνεται μέσα στην Εκκλησία σε Εκκλησία, δηλ. Εκκλησιαστικοποιείται εν Χριστώ σε όντως Σώμα Χριστού, αφού πάσα χωροχρονική κτιστή νομοτέλεια μεταποιείται και μεταβάλλεται υπό το πρίσμα της αιωνιότητας, των εσχάτων. Γι' αυτό ο π. Γεώργιος Φλωρόφσκι αποκαλύπτει αυτή την εσχατολογική διάσταση της Ευχαριστίας εν τη Εκκλησία σημειώνοντας ότι: *«βεβαίως η Ευχαριστία συντελείται εντός του κόσμου της εμπειρίας, εν τη Ιστορία. Ταυτοχρόνως όμως είναι και το τέλος και η μεταβολή της ιστορίας. Η νίκη κατά του χρόνου, που διαιρεί και διώχνει. Κατά τον άγιον Μάξιμον τον Ομολογητήν όλα, όσα γίνονται εις την λειτουργίαν είναι εικόνες του μέλλοντος αιώνος και προδηλούν το τέλος του παρόντος αιώνος... η οδός προς την Εκκλησίαν κατατέμνεται από «ένα σωρό» δρομάκια, που όλα τελειώνουν πέρα από τα όρια του ορίζοντος του «ιστορικού» εις την ανέσπερον Βασιλείαν του μέλλοντος αιώνος. Η πορεία θα λήξη, όταν θα έλθη ο Βασιλεύς και θα αρχίση η μεγάλη εορτή. Μέχρι τότε θα ακούεται εκάστοτε με πλήξιν η προσευχή της Εκκλησίαν διά την έλευσιν του Χριστού, όπως ακριβώς και κατά τας πρώτας ημέρας της υπάρξεώς της: «Και ως ο Άρτος ούτος διεσκορπισμένος ην επάνω των ορέων και συναχθείς εγένετο εν, ούτω σύναξον την Εκκλησίαν Σου από των περάτων της γης εις την Βασιλείαν Σου» (Διδαχή, κεφ. 12)...».*

Αυτή την απόλυτη βεβαιότητα της εσχατολογικής διαστάσεως της Εκκλησίας ως της Βασιλείας του Θεού, η οποία δίδει στο χοϊκό φθαρτό άνθρωπο προοπτική και ελπίδα ζωής, αιωνιότητας, ελευθερίας και αθανασίας εν Χριστώ Αναστάντι δεν κουράζεται να επισημαίνει με κάθε τρόπο ο π. Αλέξανδρος Σμέμαν, ο οποίος γράφει χαρακτηριστικά ότι: *«η καρδιά, η ουσία των πάντων στην Εκκλησία, βρίσκεται εδώ, στη συνεχή κλήση για το «έσχατον» ως ήδη δεδομένο, ορατό, αισθητό. Η Εκκλησία είναι το μυστήριο της Βασιλείας. Το ερώτημα είναι γιατί εμείς οι Χριστιανοί το ξεχνάμε και πώς μπορούμε να επιστρέψουμε σ' αυτό; Ουσία της ορθόδοξης αναβίωσης και της οικουμενικής αποστολής πρέπει να είναι η μαρτυρία της Βασιλείας, η πρόσκληση των ανθρώπων στη Βασιλεία. Τα πάντα βρίσκονται εκεί: υπέρβαση της εκκοσμίκευσης, απαντήσεις στα σύγχρονα προβλήματα του πολιτισμού, της ιστορίας, της θρησκείας, κ.λπ. Λίγοι άνθρωποι το ακούν, και ακόμη λιγότερο οι θεολόγοι, οι οποίοι παραξενεύονται αρκετά για το ότι ο κόσμος και η Εκκλησία στέκονται τόσο αδιάφορα στην επιστημονική έρευνά τους... Στην πραγματικότητα, η Εκκλησία ζει στη Βασιλεία και με τη Βασιλεία. Αυτή είναι η πραγματικότητά της, η ζωή της, όντως η ίδια η ζωή. Αποστολή της Εκκλησίας δεν είναι ν' αναγάγει τη Βασιλεία του Θεού σ' οτιδήποτε ανήκει σ' αυτόν τον κόσμο, αλλά να μεταφέρει στον κόσμο την εμπειρία της Βασιλείας».*

Οφείλουμε, κληρικοί και λαϊκοί, θεολόγοι ή όχι, να το καταστήσουμε συνείδηση στο πλήρωμα της Εκκλησίας, όπως εύστοχα και με απόλυτη σαφήνεια το διατυπώνει ο π. Αλέξανδρος Σμέμαν, ότι: *«Η Εκκλησία είναι αναγκαία ως το μυστήριο του μέλλοντος αιώνος. Η θρησκεία είναι αυτή που χρειάζεται τον ναό, κι όχι η Εκκλησία... Η Εκκλησία είναι η παρουσία των ελπιζομένων και των μη βλεπομένων πραγμάτων... η αποδοχή της Βασιλείας είναι καρπός ελευθερίας, πλήρωμα και κορύφωσή της. Υπ' αυτή την έννοια, όπως αυτή η διαρκής, συνεχώς ανανεούμενη αποδοχή, η πίστη είναι ελευθερία, η μόνη γνήσια ελευθερία, και ως τέτοια η Εκκλησία πρέπει να είναι το πλήρωμα της πίστης».*

Ο π. Αλέξανδρος Σμέμαν μας καλεί και μας προσκαλεί στην ελευθερία της εν Χριστώ χαράς με την οποία θραύονται τα δεσμά της υποκρισίας, του ηθικισμού, του νοσηρού ευσεβισμού, της ανασφάλειας και παντός φόβου. Για τον ίδιο, επειδή ακριβώς δεν νοείται να

γνωρίζει κάποιος ότι υπάρχει Θεός και να μη χαίρεται, γράφει γραφή ανατρεπτική και οξεία προς αφύπνιση αναφέροντας χαρακτηριστικά: «πηγή της ψευδούς θρησκείας είναι η ανικανότητα να χαρείς, ή μάλλον η άρνηση της χαράς, ενώ η χαρά είναι απόλυτα ουσιώδης επειδή, δίχως αμφιβολία, αποτελεί καρπό της παρουσίας του Θεού. Δεν μπορεί κάποιος να γνωρίζει ότι υπάρχει Θεός και να μην χαίρεται. Μόνο σε σχέση με την χαρά, ο φόβος του Θεού και η ταπείνωση είναι σωστός, γνήσιος και καρποφόρος. Έξω από τη χαρά, όλα γίνονται δαιμονικά, μιά βαθύτερη διαστροφή κάθε θρησκευτικής εμπειρίας. Μιά θρησκεία φόβου. Θρησκεία της ψευδοταπείνωσης. Θρησκεία της ενοχής: τα πάντα είναι πειρασμοί και παγίδες - όντως πολύ δυνατοί, όχι μόνο στον κόσμο, αλλά και μέσα στην Εκκλησία. Οι «θρησκευόμενοι» άνθρωποι, κατά κάποιο τρόπο, βλέπουν τη χαρά με καχυποψία... Ο φόβος της αμαρτίας δεν μας γλυτώνει από την αμαρτία. Αυτό που μας σώζει είναι η χαρά εν Κυρίω. Ένα αίσθημα ενοχής ή ηθικότητας δεν μας απελευθερώνει από τον κόσμο και τους πειρασμούς του. Η χαρά είναι το θεμέλιο της ελευθερίας, όπου καλούμαστε να σταθούμε. Πού, πώς και πότε διαστρεβλώθηκε και αμβλύνηκε αυτή η ατμόσφαιρα του χριστιανισμού - ή μάλλον, πού, πώς και πότε οι Χριστιανοί άρχισαν να κωφεύουν στη χαρά;».

Αυτή λοιπόν την ελευθερία της χαράς και της ελευθερίας, που ενυπάρχουν στο μυστήριο της εν Εκκλησία Πεντηκοστής, αποτελεί το μέγα ζητούμενο για τον σύγχρονο άνθρωπο...

Υ.Γ. Το παρόν θεολογικό κείμενο αφιερύεται πάνυ ευλαβώς και εξ άκρας υϊκής αγάπης στον πολυφίλητο ημέτερο Πανεπιστημιακό Διδάσκαλο, Μέγα Θεολόγο και Ακαδημαϊκό, Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Γέροντα Περγάμου κ. Ιωάννη (Ζηζιούλα), ο οποίος έργους και λόγους μας edίδαξε και ενέσπειρε το γνήσιο ορθόδοξο εκκλησιαστικό φρόνημα, που δυστυχώς λείπει τραγικά στη σύγχρονη εκκλησιαστική ζωή και πραγματικότητα.